

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM THÁI NGUYÊN**

BÙI THỊ MỸ LÊ

**PHONG CÁCH NGHỆ THUẬT THƠ
VŨ QUẦN PHƯƠNG**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC

Thái Nguyên - 2013

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	
Lời cảm ơn	
Mục lục.....	i
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Nhiệm vụ của luận văn	12
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	12
5. Phương pháp nghiên cứu	13
6. Đóng góp mới của luận văn	14
7. Cấu trúc của luận văn.....	14
PHẦN NỘI DUNG	15
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ PHONG CÁCH NGHỆ THUẬT VÀ	
HÀNH TRÌNH SÁNG TẠO CỦA VŨ QUẦN PHƯƠNG	15
1.1 Khái niệm phong cách tác giả.....	15
1.1.1. Khái niệm về phong cách.....	15
1.1.2. Phong cách tác giả.....	16
1.2. Hành trình sáng tạo Vũ Quần Phương	18
1.2.1. Khái quát tiểu sử và sự nghiệp.....	18
1.2.2. Cái tôi trữ tình và hành trình sáng tạo	20
1.3. Quan niệm nghệ thuật	28
Chương 2. CẢM THỨC TRỮ TÌNH MANG TÍNH TRIẾT LÝ - ĐẶC	
TRUNG PHONG CÁCH THƠ VŨ QUẦN PHƯƠNG	35
2.1. Chủ đề chiến tranh và thế sự.....	35

2.2. Chủ đề tình yêu và gia đình	47
2.3. Chủ đề về các văn - nghệ sĩ	54
2.4. Những vần thơ đặc sắc thay lời tiểu kết.....	60
Chương 3. ĐẶC TRƯNG THI PHÁP THƠ VŨ QUẦN PHƯƠNG	67
3.1. Tứ thơ	67
3.1.1. Tứ trong bài.....	68
3.1.2 Tứ trong câu	73
3.2 Giọng điệu.....	75
3.2.1. Giọng độc thoại.....	76
3.2.2. Giọng trữ tình, hóm hỉnh	77
3.2.3. Giọng thơ nhẹ nhàng, hoài niệm.....	81
3.3 Ngôn ngữ thơ	84
3.3.1. Ngôn ngữ đời thường.....	85
3.3.2. Ngôn ngữ giàu màu sắc triết lí.....	87
KẾT LUẬN	91
TÀI LIỆU THAM KHẢO	93

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Vũ Quần Phương thuộc lớp nhà thơ xuất hiện thời chống Mỹ cùng các tên tuổi như Lê Anh Xuân, Bằng Việt, Xuân Quỳnh, Phạm Tiến Duật, Nguyễn Khoa Điềm, Hữu Thỉnh, Nguyễn Duy, Nguyễn Đức Mậu,... Ông đến với thơ từ khá sớm và sớm định hình những nét riêng và quan niệm riêng về thơ. Ở bài tựa cho tập thơ “phong trào” hồi đó, nhà thơ Chế Lan Viên đã phát hiện ra “Đài quan trắc khí tượng là một đề tài khá khô khan, nhưng Vũ Quần Phương gửi vào đó lòng yêu tổ quốc, và cái đề tài khoa học đó trở thành tình cảm” [64] .

Đến với thơ Vũ Quần Phương, độc giả không cảm nhận cái hơi thở nóng hổi, thô nhám mà đi sâu vào tâm hồn người đọc là những suy tư chiêm nghiệm về con người, về thế sự. Một điều gì đó như là sau câu, sau chữ những triết lí trử tình mà ông gửi vào đó tâm huyết, trải nghiệm. Sau này, một nhà thơ trẻ vừa rồi gọi ông là nhà thơ có “con mắt xanh” và trái tim nồng ấm tình đời, sự mẫn cảm thông tuệ của “người quan trắc” (Nguyễn Hữu Hồng Minh).

Vũ Quần Phương đã được người đọc cả văn đàn khẳng định bằng hàng loạt các giải thưởng như: Giải thưởng hội nhà văn Việt Nam với tập thơ *Những điều cùng đến* (1983), giải thưởng Hội nhà văn Việt Nam với tập thơ *Vết thời gian* (1996), giải thưởng Nhà nước năm 2007. Ông đã để lại dấu ấn riêng khó lẫn.

Chúng tôi nhận thấy trước nay, mặc dù có rất nhiều bài viết nghiên cứu về thơ Vũ Quần Phương nhưng vẫn còn thiếu những chuyên đề đi sâu về phong cách thơ ông. Đó chính là lí do chúng tôi kế thừa và lựa chọn đề tài **Phong cách nghệ thuật thơ Vũ Quần Phương** trong luận văn này.

2. Lịch sử vấn đề

Trong thời kì chống Mỹ, thơ Vũ Quần Phương dường như còn khuất lấp trước những vần thơ sục sôi cổ vũ tinh thần chiến đấu, ở những thời khắc ác liệt, cam go của chiến trận. Ông thường hướng ngòi bút của mình vào những suy tư, chiêm nghiệm, những khoảng lặng của chiến giữa những loạt súng bắn thù. Như hạt ngọc ẩn dấu, theo thời gian, dư luận về thơ Vũ Quần Phương cùng những sự quan tâm của độc giả và các nhà nghiên cứu thơ của ông ngày càng nhiều. Chúng tôi thống kê, khảo sát trên sách báo, mạng, ... một cách khá công phu đến thời điểm này chúng tôi thấy đã có tới trên dưới năm mươi bài viết được đăng tải. Qua các bài viết, bài nghiên cứu, Vũ Quần Phương đã được khẳng định trên nhiều phương diện từ nội dung đến nghệ thuật, quan niệm, tư tưởng, cảm hứng, giọng điệu thơ đều mang một phong cách riêng dễ nhận biết.

Trong khuôn khổ một luận văn thạc sĩ, xin lược một số ý kiến quan trọng có liên quan đến nội dung triển khai đề tài.

2.1. Những ý kiến đánh giá chung về Vũ Quần Phương cùng thế hệ các nhà thơ chống Mỹ

Vũ Quần Phương xuất hiện cùng thời với thế hệ các nhà thơ trẻ chống Mỹ nên quá trình sáng tác của ông gắn liền với những năm kháng chiến chống Mỹ. Tính từ tập thơ đầu tay *Âm thanh im lặng* được viết trong những năm 1962 – 1968 đến nay, ông đã có hơn 40 năm cầm bút. Với sức sáng tạo bền bỉ, đầy tâm huyết, thi sĩ đã cho ra mắt độc giả 10 tập thơ với một phong cách riêng, khó lẫn với các nhà thơ khác. Ngay từ những đứa con tinh thần đầu tiên, thi sĩ xuất thân từ bác sĩ ấy đã chiếm được cảm tình của độc giả yêu thơ và của các nhà văn, nhà thơ, nhà nghiên cứu, phê bình.

Trong lời tựa của Chế Lan Viên ở tập thơ *Sức mới* - tập thơ bạn trẻ xuất bản năm 1965 có viết: “Tập thơ này đáng yêu, vì đồng thời với việc làm

cho ta *thấy* cuộc sống, nó còn làm cho ta *yêu* cuộc sống. Chính cái tình yêu này nó làm cho ta đánh giá đúng các sự vật. Nhờ tình yêu quê hương đất nước sâu sắc, *Bếp lửa* của *Bằng Việt* không quanh quẩn chỉ là một bài thơ bà cháu riêng tây. Cảnh bộ đội ở nhà dân rồi ra đi là một cảnh com bữa hàng ngày, nhưng tình yêu nhân dân, lòng mong mỗi thống nhất, đã làm cho bài thơ *Lòng mẹ* của *Xuân Quỳnh* xúc động như những bài về loại này viết trong thời kỳ kháng chiến. *Đài quan trắc khí tượng* là một đề tài khá khô khan, nhưng *Vũ Quần Phương* gửi vào đó lòng yêu Tổ quốc, và cái đề tài khoa học đó trở thành tình cảm..." [64].

Năm 1975, trong bài viết *Thơ với cuộc kháng chiến chống Mỹ vĩ đại của dân tộc*, Vũ Tuấn Anh đã khẳng định sự đóng góp to lớn của thế hệ những nhà thơ trẻ trong đó có Vũ Quần Phương: "Lớp trẻ đã đem đến sự đông vui ồ ạt cho cả nền thơ bằng tiếng nói sôi nổi, mới mẻ và duyên dáng của riêng lứa tuổi họ... lứa tuổi tha thiết tin yêu cách mạng và đang có mặt trên khắp các mặt trận sản xuất, chiến đấu" [2]. Cũng trên tạp chí Văn học, năm 1983, Bích Thu nhấn mạnh sự sáng tạo tìm tòi, trăn trở để đổi mới, cách tân của cả thế hệ nhà thơ cùng thời với Vũ Quần Phương: "họ đã không ngừng tìm tòi, trăn trở để đổi mới cách diễn đạt, xóa dần khoảng cách giữa thơ với bạn đọc... Công bằng mà nói, những thành tựu của giai đoạn thơ sau này thường thuộc về các cây bút trưởng thành trong chống Mỹ: Thu Bồn, Xuân Quỳnh, Bằng Việt, Phạm Tiến Duật, Vũ Quần Phương ..." [52]. Đến năm 1984, khi Vũ Quần Phương nhận được giải thưởng về thơ của Hội nhà văn với tập thơ *Những điều cùng đến*, giới thiệu tập thơ này trên Tạp chí Văn học, Bùi Công Hùng đã nhận xét: "Gấp lại tập thơ *Những điều cùng đến* và viết dòng cuối của bài viết này, tôi có một ao ước: Vũ Quần Phương còn đang trong độ chín của tài năng thơ và của sự từng trải vốn sống, sẽ mang đến được cho người đọc những tập thơ, bài thơ hay hơn nữa"[13]. Giáo sư Hà Minh

Đức cho rằng: “Văn học miền Bắc trong thời kì chống Mỹ cũng có những thành tựu quan trọng về tiểu thuyết, thơ ca, kịch nói. Chủ nghĩa anh hùng cách mạng của đất nước ở tầm cao của thời đại biểu hiện trong nhiều hoạt động tiêu biểu trong đó có văn nghệ, Lực lượng văn nghệ tập hợp nhiều thế hệ đông đảo hơn bao giờ hết. Có thể thấy trong thơ nhiệt huyết và sự đóng góp của các nhà thơ lớp trước từ Xuân Diệu, Huy Cận,... đến một thế hệ mới trưởng thành đông đảo trong những năm chống Mỹ như Xuân Quỳnh, Phạm Tiến Duật,..., Vũ Quần Phương, Phan Thị Thanh Nhàn,... Họ đem sức trẻ và tài năng đến với thi đàn, với giọng điệu mới mẻ, sáng tạo” [9].

Trong SGK Văn học 12, Ban KHXH, Nxb GD, 1997, Tr 199, Giáo sư Nguyễn Đăng Mạnh cũng khẳng định: “Từ 1965 đến 1975, một cao trào sáng tác phục vụ cuộc chống Mỹ trong cả nước được phát động. Đây là thời kì ra đời hàng loạt nhà thơ trẻ có giọng điệu riêng của một thế hệ mới: Thu Bồn, Lê Anh Xuân, Bùi Minh Quốc, ..., Vũ Quần Phương, Nguyễn Đức Mậu, Phan Thị Thanh Nhàn,... ” Nhà nghiên cứu Vũ Anh Tuấn lại nhấn mạnh khả năng sáng tạo của cả thế hệ: “Lớp nhà thơ trưởng thành trong kháng chiến chống Mỹ tiếp tục thể hiện bản lĩnh sáng tạo và vẫn đóng vai trò chủ lực trong sự thể hiện tình cảm của con người thời đại, cả với những chiêm nghiệm chín chắn lẫn những tìm tòi cách tân: Thu Bồn, Nguyễn Khoa Điềm, ..., Vũ Quần Phương, Trần Nhuận Minh, Vân Long, ... ”[2].

Ngoài ra, trong các công trình, chuyên luận nghiên cứu thơ Việt Nam, nhiều nhà nghiên cứu cũng có những đánh giá cao về thơ Vũ Quần Phương. Đáng chú ý là đánh giá của PGS Nguyễn Văn Long: “Một phương diện được chú ý khắc họa như là một nét nổi bật, có ngọn nguồn từ truyền thống dân tộc, trong con người Việt Nam hiện đại là lòng nhân ái, là tình thương, ân nghĩa. Trong văn học chống Mỹ cứu nước, phẩm chất này của con người được thể hiện như là một sự đối lập, vượt lên và chiến thắng sự tàn bạo hủy diệt của

chiến tranh xâm lược, của bom đạn, vũ khí. “Tình thương lớn mạnh hơn sắt thép”. Nhiều tác phẩm đi vào khai thác cái bình tĩnh, tự tin, sự thanh thản của lòng người hay giữa những ngày chiến tranh, thậm chí giữa chiến trường ác liệt (*Tình yêu và báo động* của Bằng Việt, *Âm thanh im lặng* của Vũ Quần Phương, *Vàng trắng và quảng lửa* của Phạm Tiến Duật, ...). Thế giới tình cảm của con người thời chống Mỹ được khai thác ở nhiều mặt, tất nhiên nổi lên và bao trùm vẫn là những tình cảm cộng đồng, tình quê hương đất nước, nhưng không thiếu những tình cảm riêng: tình yêu đôi lứa, tình cảm gia đình,... Nếu như trong văn học thời chống Pháp, phần đời sống cá nhân của con người hầu như bị bỏ qua, thì văn học thời chống Mỹ lại chú trọng khai thác thế giới nội tâm và đời sống con người trong nhiều mối quan hệ tình cảm, để làm nổi bật lên những vẻ đẹp tâm hồn, sự thống nhất giữa cái riêng và cái chung, lí tưởng và tình cảm” [22].

PGS Vũ Văn Sỹ cũng khẳng định: “Thế hệ thơ chống Mỹ tiếp tục bút pháp tả thực đó và mở rộng phạm vi cái nên thơ của yếu tố sự kiện. Thế hệ thơ chống Mỹ như Thu Bồn, Thái Giang, Phạm Ngọc Cảnh, Bằng Việt, Vũ Quần Phương, Xuân Quỳnh, Nguyễn Khoa Điềm ... đều lấy hiện thực chiến tranh làm cốt lõi... Đối với họ, thơ trữ tình không né tránh bất kì loại chất liệu, sự kiện nào và có thể chuyển tải tất cả các sự việc mà họ trải nghiệm và thấu lượm. Thơ họ gắn liền với đời sống, mỗi chi tiết đều như một hiện vật lưu lại dấu vết một thời, dường như tự nó cất lên tiếng nói với người đọc. Sức lay động và truyền cảm của thơ không chỉ là lời thơ, mà còn là cuộc sống ẩn tàng và chứa đựng trong đó” [49].

Đáng lưu ý là một số bài viết của PGS, TS Vũ Nho, cũng như các nhà nghiên cứu khác, ông khẳng định rằng: “Tên tuổi Vũ Quần Phương là một trong số những cái tên nhất thiết phải được kể đến trong làng thơ Việt Nam hiện đại” [31].

Trên Tạp chí *Văn học và Tuổi trẻ* (Nxb GD, số 8, tháng 8/2005), có đánh giá về nét riêng về thơ Vũ Quần Phương: “Thuộc lớp nhà thơ trưởng thành từ cuộc kháng chiến chống Mỹ, Vũ Quần Phương đã tìm được cho mình một tiếng nói riêng. Qua những thi phẩm của ông có thể nhận thấy một tiếng thơ sâu lắng, suy tư. Những vần thơ của Vũ Quần Phương không “kêu”, lời thơ không “điệu dàng”, không thật “góc cạnh” mà thường hết sức mềm mại, nhuần nhuyễn, giàu nhạc tính, có sức ngân vang trong lòng người đọc... Nhưng tứ thơ của ông hấp dẫn người đọc bởi những phát hiện mang ý nghĩa nhân văn cao đẹp về cuộc đời” [65].

Nhìn lại những đánh giá chung về thơ thế hệ này, Vũ Quần Phương là một trong những đại biểu xuất sắc của nền thơ chống Mỹ. Tuy nhiên, trong các bài nghiên cứu đương thời thường hiếm khi trích dẫn thơ của ông. Có lẽ thơ Vũ Quần Phương không thiên về đề tài, nhất là thường không phản ánh trực tiếp các sự việc và sự kiện xã hội. Đó là một trong những lí do làm cho chúng tôi chú ý khi chọn đề tài này.

2.2. Những ý kiến đánh giá theo hành trình sáng tạo của Vũ Quần Phương

Ngay những tác phẩm đầu tay từ *Cỏ mùa xuân* (in chung với Văn Thảo Nguyên) năm 1964, Vũ Quần Phương đã được công chúng đón nhận và để lại ấn tượng tốt trong lòng độc giả. Trong lời giới thiệu tập thơ *Sức mới*, nhà thơ Chế Lan Viên khi ấy là trưởng tiểu ban thơ Hội Nhà văn Việt Nam đã biểu dương khía cạnh tình cảm trong những bài thơ đầu tay của Vũ Quần Phương. Mười ba năm sau, năm 1977, tập *Hoa trong cây* đã đánh dấu nên một phong cách tác giả. Độc giả lúc này đã hình dung được một hồn thơ trẻ, giàu suy tư và đậm đà hương vị cuộc sống. Phan Cung Việt đã đánh giá: “Với 37 bài thơ mà mỗi bài gọn ghẽ như một ca khúc, tập thơ *Hoa trong cây* là món “quà thơ” đáng nhớ của một nhà thơ trẻ đang mừng đất nước chiến thắng và đầy triển

vọng. Nó cũng lắng đọng như từng bài thơ của anh, biểu hiện cố gắng của anh” [67].

Năm 1983, tập thơ *Những điều cùng đến* ra đời (gồm 22 bài) gồm nhiều bài thơ của ông được in và phát trên đài từ năm 1968 đến 1982. Vũ Quang Minh, Vũ Văn Sỹ đã có những cái nhìn sâu sắc và nhận xét xác đáng về thơ Vũ Quần Phương: “Bên trong cái vỏ ngoài bình lặng của cuộc sống có một mạch ngầm, một dòng chảy nóng ấm với bao nỗi vui - buồn - mừng-giận- hi sinh- chiến thắng. Và cái hương vị ngọt ngào của tình yêu, hạnh phúc chính là đã được kết tinh từ tất cả “những điều cùng đến” ấy” (Nhà văn Hà Nam Ninh, Viện văn học - Hội văn học nghệ thuật Hà Nam Ninh xuất bản 1985). Đây không chỉ là cảm nhận của riêng Vũ Quang Vinh, Vũ Văn Sỹ mà sau này, Nguyễn Hữu Hồng Minh cũng có chung ý nghĩ: “Thơ ấy có sức ôm chứa bởi mối giao kết máu thịt với cuộc sống mà nhà thơ trân trọng”.

Trong tập thơ này, Vũ Quần Phương đã hướng ngòi bút của mình đến rất nhiều đề tài trong thế giới khách quan muôn màu, muôn vẻ. Có thể nói “Đi nhiều, thấy nhiều, rung động và suy nghĩ nhiều- đó chính là cái lõi đã tạo nên những mặt giá trị trong thơ Vũ Quần Phương. Mỗi bài thơ của anh như một bức tranh nhỏ về cuộc đời. Ghép nhiều bức tranh nhỏ lại sẽ được một bức tranh lớn ghi nhận được nhiều màu sắc, đường cong về con người và cuộc sống. Và điều đáng nói hơn, có những tiếng nói ở đây rất gần, rất yêu”.

Trong bài *Đọc thơ Vũ Quần Phương* về tập thơ *Những điều cùng đến*, Vũ Duy Thông có nhận xét: “Vũ Quần Phương hay nhắc đến CUỘC ĐỜI ... Với Vũ Quần Phương, CUỘC ĐỜI là cuộc sống, là nhân dân, là đất nước... cuộc đời còn là LỄ ĐỜI, mang dáng dấp triết học. Thơ Vũ Quần Phương đậm màu sắc triết lí” (theo Vũ Quần Phương).

Vũ Quần Phương tiếp tục khẳng định mình trong tập thơ *Cát sáng* (in chung với Bằng Việt năm 1985) và tập thơ *Vàng trắng trong xe bò* (1988) ra